

Ediția bilingvă a lui Johann Ignaz von Felbiger „*Ducere de mână către cinste și dreptate, adecă la copii rumuneștii neuniții cei ce în școle cele mici să învață spre cetanie rânduită carte*”, Viena, 1777. (II)

Predicatul, numele predicativ și argumentele verbului

The Bilingual Edition of Johann Ignaz von Felbiger „*Ducere de mână către cinste și dreptate, adecă la copii rumuneștii neuniții cei ce în școle cele mici să învață spre cetanie rânduită carte*”, Vienna, 1777. (II)

The Predicate, the Predicative Complement, and the Verb's Arguments

Carmen DURA

Faculty of Philosophy, University of Novi Sad, Serbia

Romanian Language Institute, Bucharest, Romania

E-mail: carmendura@yahoo.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-2904-4500>

*Magistro meo carissimo,
Professori Constantin Frâncu*

Abstract

The present paper constitutes the second part of the author's study entitled The Bilingual Edition of Johann Ignaz von Felbiger, Ducere de mână către cinste și dreptate, adecă la copii rumuneștii neuniții cei ce în școle cele mici să învață spre cetanie rânduită carte”, Vienna, 1777 (I): Cultural Context and Morphological Observations, published in Helsinki Romanian Studies Journal, no. 3, 2025 (<https://doi.org/10.31885/her.1.3.016>).

While the first study describes aspects pertaining to the cultural context of the book's

publication and its morphological particularities, the present article continues with an analysis of linguistic phenomena specific to sentence and clause syntax.

Following a brief introduction outlining the research methodology and the principal reference works, the second and third sections examine the verbal predicate and the predicative complement as constitutive elements of the complex predicate. These sections address aspects of their formal realisation, issues of agreement, the ellipsis of the verbal predicate or the copulative operator, as well as word order. The examples provided are numerous and varied, drawing on the entire text in order to offer a comprehensive account of how these syntactic functions were manifested in Old Romanian.

The fourth part of the study focuses on the verb's arguments, providing a syntactic analysis thereof. These include the subject, the direct object, the prepositional complement, and the indirect object, all examined from the perspective of their formal realisation within the sentence and the clause, as well as their frequency of use. Furthermore, less common grammatical features, that were in decline or on the verge of disappearing during the second half of the eighteenth century are identified. Several characteristics of the agent complement, the secondary complement, and the internal complement are also presented. Although fewer examples of these are attested, they remain significant for understanding their usage in the period. As the work under analysis is a translation and the study is based on a Romanian–German bilingual edition, several sentences from the German original are transcribed in order to illustrate syntactic calques or to clarify certain unusual linguistic features.

In the final section, several syntactic conclusions are formulated, derived from the analysis of a significant number of examples from the bilingual edition by Johann Ignaz von Felbiger.

Keywords: Johann Ignaz von Felbiger, pedagogy, sentence and clause syntax, Matica Srpska Library, Old Romanian language

I. INTRODUCERE

Lucrarea de față își propune să continue prezentarea cărții aflate în Biblioteca *Matica Srpska* din Novi Sad, Serbia, aparținând autorului Johann Ignaz von Felbiger: *Ducere de mână către cinste și dreptate, adecă la copii rumuneștii neuniții cei ce în școle cele mici să învață spre cetanie rânduită carte*, din colecția digitalizată a bibliotecii, de la secțiunea *Cărți străine, secolele XVIII-XIX*.

Prima parte a analizei o reprezintă studiul autoarei, apărut în *Helsinki Romanian Studies Journal*, no. 3, 2025 (<https://doi.org/10.31885/her.1.3.016>), intitulat *Ediția bilingvă a lui Johann Ignaz von Felbiger „Ducere de mână către cinste și dreptate, adecă la copii rumuneștii neuniții cei ce în școle cele mici să învață spre cetanie rânduită carte”*, Viena, 1777 (I). *Context cultural și observații morfologice*.

Johann Ignaz von Felbiger este cel mai important reformator al educației și învățământului din timpul împărătesei Maria Tereza, beneficiind din partea acesteia de tot sprijinul necesar pentru activitatea de iluminare a locuitorilor din Imperiul Habsburgic. Format de tânăr în disciplina monahală de tip augustinian, ceea ce impresionează la Felbiger este capacitatea sa de schimbare a mentalităților timpului, de formare a personalului care să continue reformele începute, precum și scrierea a zeci de cărți, manuale, metodici și lucrări de pedagogie. Multe dintre cărțile sale au fost traduse în limbile etniilor din Imperiul Habsburgic, activitatea sa reformatoare vizând toate grupurile etnice, sociale și profesionale (Dura, 2025: 10-11). Opera sa, precum și întreaga sa activitate reformatoare merită aprofundate, fiind interesant modul în care o personalitate carismatică reușește să creeze o adevărată mișcare culturală de alfabetizare, de îndrumare și de mobilizare a unui întreg sistem pentru a îmbunătăți nivelul de educație al populației. Sprijinul oferit de împărăteasa Maria Tereza a făcut posibilă această misiune pedagogică a lui Felbiger și este unul foarte valoros, având în vedere complexitatea și diversitatea acțiunilor acestuia. Din păcate, odată cu venirea la conducerea Imperiului a lui Iosif al II-lea, Felbiger a fost înlăturat și trimis în Ungaria, sub pretextul nevoii unei reforme în sistemul educațional de acolo (Dura, 2025: 10). Adevăratul motiv era însă acela că împăratul își dorea un învățământ laic, considerând că reforma învățământului făcută de Felbiger avea prea multe

principii religioase, care nu se mai potriveau cu noua viziune educațională a acestuia.

Metoda de cercetare „este aceea a observației uzului și a normelor literare din perioada 1640-1780” (Dura, 2025: 12). Grafia utilizată în studiul de față a fost prezentată în partea I a studiului (Dura, 2025: 12-13), folosindu-se sistemul de transcriere propus de Ion Gheție (1997: 51-52) și recomandările lui N. A. Ursu (1960: 33-46; 1976: 475-489). S-a pornit în analiza sintactică de la lucrările de sinteză clasice referitoare la istoria limbii române literare vechi, partea de sintaxă: *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532-1780)*, de Gheorghe Chivu, Mariana Costinescu, Constantin Frâncu, Ion Gheție (coord.), Alexandra Roman Moraru și Mirela Teodorescu, Editura Academiei Române, București, 1997; Constantin Frâncu, *Gramatica limbii române vechi (1521-1780)*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2009; Gabriela Pană Dindelegan (coord.), *Sintaxa limbii române vechi*, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2019 și Camelia Stan, *O sintaxă diacronică a limbii române vechi*, Editura Universității din București, București, 2013.

Lucrarea prezentă are în vedere analiza sintaxei propoziției și a frazei, cu referire la predicat, la nume predicativ și la argumentele verbului: subiectul, complementul direct, complementul intern, complementul secundar, complementul indirect, complementul prepozițional. De asemenea, sunt abordate și structurile pasive și complementul de agent. Nu au fost identificate în textul analizat componente predicative ale obiectului.

Studiul vizează aspectele de sintaxă a propoziției și a frazei specifice textului analizat, urmărind modul de construcție a elementelor menționate mai sus, caracteristici ale acestora specifice epocii, legătura cu limba română modernă, fapte lingvistice inedite, comparații cu textul german.

II. PREDICATUL

În româna veche, problemele predicatului se referă la următoarele aspecte: „realizarea sa formală, acordul cu subiectul, topică și elipsă” (Stan, 2013: 105).

În textul analizat, predicatul verbal se exprimă prin verbe predicative, expresii sau locuțiuni verbale, verbele non-copulative putând avea formă sintetică (1 a, b) sau analitică (1 c).

- (1) a. „pentru cele ce *sânt* în lume” (24)
- b. „pentru că *arată* inema fără dragoste” (80)
- c. „cu ce *s-ar putea* scăpa den pagubă” (176)

Întâlnim în poziție predicativă și locuțiuni verbale sau expresii verbale (2 a, b), numite și „predicate analitice căci multe proveneau din îmbinări perifrastice în curs de fixare sau de gramaticalizare” (Frâncu, 2009: 161) sau „îmbinări verbale cvasisudate în epocă, pe care le putem considera (cvasi) locuționale” (Stan, 2013: 105): *a-și aduce aminte, a lua în samă, a ține aminte*. Unele locuțiuni sunt dislocate, fiind în curs de sudare, având în interiorul lor obiectul direct (2 c).

- (2) a. „sufletul poate *să să aducă aminte* de cele trecute” (20)
- b. „poate multe *să țină aminte*” (20)
- c. „omul acela ce *ia toate în samă*” (20)

Modurile finite (personale) sunt diverse și bine reprezentate (3).

- (3) a. „Avraam *avea* în Eghipt slugi și slujnice.” (132)
- b. „*potură* să ne ajute” (118)
- c. „Dumnezău însă încă în raiu *așezasă*” (118)
- d. „până ce îi *va despărți* moartea” (120)
- e. „ca *să le cinstim* și *să le păzim*” (118)
- f. „*ar fi* spre împedecare” (100)
- g. „*nu s-ar fi făcut* ce sânt” (144)

Intercalări între auxiliar și verb se produc în cazul formelor verbale compuse de perfect și viitor, cum ar fi intercalări ale grupului nominal al subiectului (4 a) sau ale circumstanțialelor (4 b, c).

- (4) a. „de vom *însuț* [*sic*] *noi sânğuri* ne areta întru acela” (100)

b. „pre noi ni-*au cu fapta ajutat*” (118)

c. „de să va *pe urmă lucra*” (224)

Viitorul popular de tipul *a avea* + conjunctiv apare în text dislocat prin circumstanțial (5).

(5) „el *are încă și în multe chipuri să grijască* pentru binele lor” (172)

Inversarea auxiliarului (6) este rar întâlnită în text și specifică timpului viitor.

(6) „poruncile aceste mai jos *veni-vor*” (134)

Sunt frecvent întâlnite (7) „predicatele reflexive intrinsece (însoțite de morfem reflexiv obligatoriu)” (Stan, 2013: 111).

(7) a. „precum *s-au portat* stremoși[i] noștri” (100)

b. „carele la oameni moi *să par* a nu fi cu puțință” (102)

c. „creșterea *să cuprinde* întru acestea” (124)

Predicatele pasive construite cu *a fi* (8 a, b, c) alternează cu predicatelor pasiv-reflexive (8 d).

(8) a. „bun nărav *este cuprins* într-un fel de gândurile și purtarea omului” (40)

b. „cinste nu e întru putere aceluia, care dorește ca *să fie cinstit*” (48)

c. „cei ce *sânt apărați*” (170)

d. „spre folos este *să știe*” (110)

În text apar construcții pasive scindate prin intercalarea circumstanțialului (9) între auxiliar și participiu (Stan, 2013: 113).

(9) „cizmele și părul *să fie, cât vreme lasă, totdeauna șterse*, și hainele (*√să fie*) *cu cetca curețite*” (100)

În textul analizat, predicatul se acordă gramatical cu subiectul (10). În limba veche se manifestă omonimia gramaticală singular – plural la auxiliarul perfectului compus, persoana a III-a (10 a).

(10) a. „a căroră *s-au dăruit viața*” (152)

b. „stăpânul său *era domn* de viață și de moarte lui” (150)

Omonimia gramaticală singular – plural a imperfectului (11 a), persoana a III-a, este specifică perioadei vechi a limbii române (Frâncu, 2009: 104, 305). În textul german, *die Völker* („neamurile”) apare în poziția sintactică de obiect

direct în acuzativ, subiectul fiind pronumele *es* din expresia neutră *es gibt/es hat gegeben* (11 b).

(11) a. „așisderea *era neamurile*” (142)

b. „Es *hat auch Völker gegeben*” (143)

Uneori dezacordul provine din alegerea celui de al doilea pronume, atunci când avem pronumele demonstrativ însoțit de pronumele relativ *ce* (12).

(12) „dar el trebuie să îngăduiască *cele ce va urma*” (176)

Elipsa predicatului verbal este „un fenomen cu puține particularități în limba veche” (Stan, 2013: 119) și apare în enunțuri (13) unde se menționează prima dată, în următoarele propoziții subînțelegându-se.

(13) a. „cela ce face bine, dar nu (*√face*) după pravile, încă purure vreadnic este de cinste.” (40)

b. „să aflu precum pravile de temei, așa (*√să aflu*) și propisurile pentru faptele noastre” (42)

Uneori, când avem mai multe verbe la forma pasivă cu *a fi*, auxiliarul nu apare decât o dată, ori în prima propoziție (14 a), ori în a doua (14 b).

(14) a. „obrazul și mâinile trebuie *să fie spălate*, și unghile (*√să fie*) *teiate*” (100)

b. „perul (*√să fie*) *peptenat*, și la săteni așa *să fie teiat* împrejur, ca să nu acopere obrazul” (100)

La pagina 172, elipsa apare într-un fragment amplu, în care propoziții întregi conțin doar infinitivul (15 a), situat și în poziție finală, probabil un calc sintactic cult după originalul german (15 b):

(15) a. „Ce *nu pot face* dăjnici[i] unii, *poate* împăratul cumpătând puteriile țării[i], și mijlocirile cele folositoare, și prin fețe vrednice *împlini*, la reurile cele mari țermurile îterite (*√poate*) *a pune* împotriva, și cu aceste (*√poate*) *feri* de vărsare apelor, căeile bune (*√poate*) *a le tocmi*, adăposturile pentru folosul năguțătorii pe mare (*√poate*) *a le zidi*. Comoare de greu pentru întemplantare de foamete (*√poate*) *a le împlea*.” (172)

b. „Was einzelne Unterthanen *zu thun nicht vermögen, kann* der Regent durch den Gebrauch der Kräfte des Staats, durch die Anwendung der

dazu dienlichen Mittel und der fähigen Personen *ausrichten*, grossen Flüssen Dämme entgegen *stellen*, und dadurch den Überschwemmungen *vorbeugen*, bequeme Landstrassen *anlegen*, Hafenzum Vortheile des Seehandels *bauen*, Vorrathshäuser auf den Fall einer Hungersnoth *anfüllen*.” (173)

Un alt tip de construcție, mai rar întâlnit, este cel în care predicatul verbal este omis (16 a), Constantin Frâncu explicând omiterea fie „prin fidelitatea față de originalele străine” (2009: 162), fie „independent de acestea, în situațiile în care predicatul se subînțelege” (2009: 162). În cazul de față, în textul german din care se traduce nu apare predicatul, așadar e vorba despre fidelitatea față de originalul german (16 b).

(16) a. „și aceste ($\sqrt{\text{sunt}}$, se întâmplă) ca să ascultem pe Dumnezeu” (54)

b. „und diese ($\sqrt{\text{gibt}}$) zwar um Gott zu gehorsamen” (55)

III. NUMELE PREDICATIV

În gramaticile moderne, numele predicativ este considerat un constituent distinct, care, împreună cu un operator copulativ, formează un predicat complex (GBLR, 2010: 477).

În româna veche, analiza construcției cu numele predicativ vizează: „inventarul verbelor copulative, realizarea formală a numelui predicativ, acordul numelui predicativ cu subiectul și topica numelui predicativ” (Stan, 2013: 121).

Inventarul verbelor copulative din text (17) este format din verbul *a fi* (cel mai des utilizat), *a se face*, *a părea*, *a se numi*, *a se chema*. Ultimele două verbe sunt des folosite în text (17 g-k) pentru că avem de a face cu un manual în care se explică tot felul de aspecte ale vieții, iar limbajul metalingvistic este frecvent.

(17) a. „toți oamenii *nu sânt bucuroși*” (212)

b. „cu care *să fac oameni* de bun nărav” (40)

c. „dar îndată ce (n.n. hainele) *se fac de obște*” (100)

d. „norodele cele ce căzuseră în războiu *să fac vrejmași* unii la alții” (164)

e. „dar decât *mai mare și mai puternică să fecu țara*” (166)

f. „războiu *au părut cu grău*, fiind obișnuiț la odihnă” (166)

g. „aceasta putere sufletului *să numește* voe” (22)

h. „țineria aminte, înțelegere sau mintia, și voia, poftele și pornirile inemi[i] *să numesc* puterile sufletului” (22)

i. „aceea *să numește* frumoasa țineria” (42)

j. „ei *să numesc și norodele*” (140)

k. „țările aceste *să chiiamă republică*” (142)

Realizările formale ale numelui predicativ sunt variate, acesta fiind exprimat prin grup adjectival, grup nominal, grup prepozițional, grup adverbial, structură infinitivală, structură participială, structura cu supin, propoziție relativă sau propoziție conjuncțională.

Grupul adjectival reprezintă realizarea tipică a numelui predicativ (18).

(18) a. „poftele și pornirile sufletului de multe ori așa *sânt puternice*” (22)

b. „numai pren credință *vom fi fericiți*” (26)

c. „sărăcie însă poate *să fie curată*” (102)

d. „tot omul *este dator*” (116)

e. „părinții de toții greind *sânt datori* să poarte grija” (122)

f. „gândurile de acest feliu *sânt de folos*” (224)

Grupul nominal (19 a) nedeterminat în cazul nominativ este prezent în text, întâlnindu-se și dislocări sintactice prin circumstanțiale între operatorul copulativ și numele predicativ (19 b).

(19) a. „cu care poate el *să fie om* de cinste” (40)

b. „*nu sânt totdeauna oameni* buni și înțelepți” (46)

Grupul prepozițional include un nume construit cu prepozițiile *cu* (20 a) sau *pentru* (20 b), cu numele predicativ în cazul acuzativ.

(20) a. „acela *este cu bun nărav*” (40)

b. „grija părinților *să fie pentru copiii* lor” (122)

Grupul adverbial care constituie numele predicativ este utilizat frecvent în construcții impersonale (Stan, 2013: 126), cu adverb (21 a-e) sau locuțiuni adverbiale (21 f).

- (21) a. „și va fi *destul*” (100)
 b. „atunci *e prea bine*” (100)
 c. „pre scurt, *așa să fie*” (100)
 d. „*așisderea* era neamurile” (142)
 e. „ei *sânt gata*” (246)
 f. „ostenindu-se cât va fi *cu puțină* de la ei” (178)

Structura infinitivală (22) este rar întâlnită în text, iar Frâncu menționează că „numele predicativ exprimat prin infinitiv devine din ce în ce mai rar pe măsură ce ne apropiem de sfârșitul perioadei, din cauza înlocuirii acestuia prin conjunctiv” (2009: 343).

- (22) a. „lucrurile acele ce poftim noi, adevărat sânt bune, sau spre pagubă, și *să par a fi bune*” (22)
 b. „cel ce nu ia toate bine în samă, cel ce s-aduce aminte numai de cele ce *păre* lui *a fi dragi, sau urite*” (22)

Structura participială (23) este „centrul sintactic al unui grup verbal, însoțit de determinări specifice” (Stan, 2013: 126).

- (23) „*Cei ce sânt supuși* la poruncile diregătorilor” (142)

Supinul cu funcție de nume predicativ (24) este „o inovație care apare în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, dar ea este rară în texte” (Frâncu, 2009: 343).

- (24) a. „este un feliu de mojiție, care *nu-i de ertat*” (80)

Elipsa verbului copulativ (25) apare „atunci când construcția conține două NP coordonate sau în construcții cu secvențe coordonate mai ample, unde verbul copulativ apare numai la primul element al coordonării, nu și la doilea” (Pană Dindelegan, 2019: 159). Elipsa copulei *a fi*, dar și a predicatului verbal (v. exemplele 13, 14, 15), era un fenomen foarte vechi, din latina populară:

Elipsa copulei a favorizat elipsa unor predicate verbale. Întâlnită adesea în comedia

timpurie, elipsa predicatului verbal era de origine populară și s-a menținut o anumită perioadă în limba vorbită. (Graur, I, 1965: 223)

- (25) a. „dentr-aceasta să vede cât de trebuința este, ori lucrurile acele ce poftim noi, adevărat *sânt bune*, sau (*√sânt*) *spre pagubă*” (22)

- b. „bun nărav *este porniria*, încă de multe ori (*√este*) și *roada învățături[i]* de nărav” (40)

Elipsa verbului copulativ *a fi* este frecvent întâlnită în text în construcția impersonală *adevărat că* (26), o posibilă explicație fiind economia de limbaj sau contextul din care verbul copulativ poate fi dedus.

- (26) a. „(*√este*) *adevărat* că trebuie așa să viețuim” (74)

- b. „(*√este*) *adevărat* că nu să poate cere” (80)

- c. „(*√este*) *adevărat* că haina ceia ce acopere trupul nostru nu face prețul lui” (100)

Acordul predicatului cu subiectul este asemănător cu cel din limba română modernă (27).

- (27) „ei vor fi *lipsiți*” (122)

Topica numelui predicativ apare și în document, cu mici excepții, ca în limba actuală (28): (subiect) + verb copulativ + nume predicativ (Pană Dindelegan, 2019: 167).

- (28) a. „adevărat că modele hainelor *nu sânt nimica*” (100)

- b. „până *sântem vii*” (152)

Rar, apare și tiparul NP – V – (S), în special în situația în care avem construcții impersonale cu un adverb (29 a-b) sau tiparul S - NP - V (29 c).

- (29) a. „pre scurt, *așa să fie*” (100)

- b. „*așisderea* era neamurile” (142)

- c. „toți lăcuiitori[i] *oștași sânt*” (166)

Numele predicativ multiplu este și el prezent, topica acestuia variind între tiparul sintactic cu S – V – NP (30 a, b) și cel cu NP – (O) – V – (S). A doua structură, cu numele predicativ în poziție inițială (30 c), se explică „prin dorința de reliefare a importanței acestuia” (Frâncu, 2009: 165).

- (30) a. „gândul *este mincinos și nedirept*” (24)

- b. „acestea *sânt orașele și satele*” (178)

c. „*nedirept și vrednic de pedeapsă este*” (176)

Dislocarea numelui predicativ este frecventă în româna veche și se realizează prin intercalarea subiectului (31 a), a circumstanțialului (31 b, c) Uneori, apare, pe lângă dislocarea numelui predicativ, și intercalarea unor conjuncții (31 c) cu rol adverbial (*și* „chiar”) între auxiliar și verbul copulativ.

(31) a. „până ce *sânt copii[i] mici*” (122)

b. „cât va fi *după împrejurările noastre cu putință* bine să le facem” (118)

c. „de va și fi *odinoare greu*” (226)

Dislocarea sintactică generează tipare sintactice mai rar atestate (32): V – S – NP (Pană Dindelegan, 2019: 168).

(32) a. „trebuie pentru aceasta să fie *ei foarte tare mulțemitori*” (126)

b. „de va și fi *el cu bun nărav* numai den obiceiul” (40)

În limba veche, expansiunea numelui predicativ la propoziția predicativă era de două feluri: relativă și conjuncțională.

Propoziția predicativă relativă, cu frecvență limitată în epocă (Frâncu, 2009: 379), apare rar în text, însoțită de operatorii copulativi *a fi* (33 a) și *a se chema* (33 b, c), fiind introdusă prin pronume sau adverbe relative. Predicativele „care au ca regent verbele copulative *a se numi*, *a se chema* deveniseră deja arhaice pe la jumătatea secolului al XVII-lea” (Frâncu, 2009: 379).

(33) a. „uni[i] ca aceștii *sânt [carii trăesc în mănăstiri]_{NP}*” (160)

b. „plecare spre pace să *chiiamă [când cu toți[i] în pace treim]_{NP}*” (54)

c. „mojicie să *chiiamă [când lucrem]_{NP}*” (78)

La fel și în cazul predicativelor relative, predicativele conjuncționale sunt puține și folosesc conjuncțiile subordonatoare *să* (34 a) și *ca să* (34 b).

(34) a. „datorie de obște a tot dăjnicului *este [să fie ascultător]_{NP}*” (162)

b. „căci judecători *nu sânt [ca să judece mai multe norodele]_{NP}*” (164)

Propoziția predicativă este eliptică uneori de conjuncție (35).

(35) „*aceea să chiiamă (√că) sufletul are țineria aminte*” (20)

IV. ARGUMENTELE VERBULUI

Lucrarea analizează următoarele argumente ale verbului, precum și particularitățile lor sintactice: subiectul, complementul direct, complementul prepozițional, complementul indirect, complementul de agent, complementul secundar și complementul intern.

4.1. Subiectul

În limba veche, problemele subiectului vizează patru aspecte: „realizarea sa formală, reluarea/repetarea în context, neexprimarea poziției sintactice de subiect, realizările formale ale subiectului generic” (Stan, 2013: 142).

Cea mai frecventă realizare a subiectului este numele sau grupul nominal, cu referent sau non-referent. Mai întâlnim și structuri verbale non-finite, cu subiectul exprimat prin verb la modul infinitiv. De asemenea, la nivel propozițional, avem propoziții relative și conjuncționale.

Grupul nominal determinat (DP) este bine reprezentat în text și prezintă ambele subtipuri sintactice, substantival și pronominal.

Subtipul substantival cu nume comun articulat definit sau nedefinit și subtipul pronominal, în poziția sintactică de subiect, pot fi situate atât în fața verbului (36 a-d), cât și după acesta (36 e-j).

(36) a. „*sufletul poate să să aducă aminte de cele trecute*” (20)

b. „*un gând naște* pre altul” (20)

c. „*ei nu pot și să știe toate*” (58)

d. „*care ni s-au arătat* în școlă” (34)

e. „ce zice și ce *face învățătoriu*” (32)

f. „dar de *este omul* cătră ceialalți foarte cu bună inema” (62)

g. „dar de *nu vor cunoaște ei* pre noi” (74)

h. „cu care (n. n. cu bun nărav) *poate el* să fie om de cinste” (40)

i. „*lucra el* ca un prost” (62)

j. „de *nu spun aceia* adevărul” (58)

Este atestat în text și subiectul exprimat prin locuțiune substantivală (37).

(37) „*Ținerea aminte* tot mai tare va fi” (20)

Pronumele personale de persoana I și a II-a sunt de cele mai multe ori absente din text, dar, atunci când apar exprimate (38), se insistă asupra subiectului (Stan, 2013: 142). Se folosește pentru a da autoritate textului, mai ales pentru că avem de a face cu o mulțime de sfaturi pedagogice și de comportament civilizat. De asemenea, o altă explicație poate fi pusă pe seama reproducerii tiparului sintactic german, unde folosirea pronumelui în poziția sintactică de subiect este obligatorie.

(38) a. „*noi* voim ca copiii[i] să învețe a înțelege” (24)

b. „*noi* vom spune” (44)

c. „*noi* nu vom nici să nu fim leneși” (58)

Grupul nominal nedeterminat (NP), cu formă de singular, este atestat în construcțiile care conțin definiții (39), explicații ale subiectului sau „aparțin clasei abstractelor” (Pană Dindelegan, 2019: 98). În textul paralel în limba germană, aceste subiecte sunt substantive articulate hotărât, ceea ce arată opțiunea clară a traducătorului pentru nearticulare în cazul definițiilor.

(39) a. „*bun nărav* este cuprins într-un fel de gândurile și purtarea omului, cu care poate el să fie om de cinste” (40)

b. „*Die Sittsamkeit* besteht in [...]” (41)

c. „*bun nărav* este pornirea, încă de multe ori și roada învățături[i] de nărav, căci aceasta îndreptiază cătră aceia” (40)

d. „So ist *die Absicht* [...]” (41)

e. „*iubire de învățatură* este plăcaciunea nevoindu-se a căpăta științele cele folositoare” (50)

f. „*Die Gelehrigkeit* ist [...]” (51)

Structurile infinitivale sunt rar întâlnite în text (40), fiind înlocuite cel mai probabil prin

conjunctiv, și se raportează sintactic la un predicat impersonal, construcție pasivă cu verbul *a fi*, cu subiect postpus (Pană Dindelegan, 2019: 95).

(40) „*nu este oprit [a să îmbucura* înalt cinstindu-ne pre noi alții]” (46)

Uneori, structura este dislocată de predicatul impersonal și aflată la distanță de acesta (41 a), fiind un calc sintactic după modelul german (41 b).

(41) a. „*Nu e slobod* pentru folosul său însuși [*sic*], pentru iubire fără de măsură de odihnă, sau den oarecare altă pricină lucrurile încredințate *a le părăsi*.” (176)

b. „*Es ist unerlaubt* [...] die anvertrauten Geschäfte zu vernachlässigen” (177)

Subiectivele relative pronominale se raportează sintactic „de obicei, la un verb personal, mai rar la un verb impersonal” (Stan, 2013: 146), iar „tiparul sintactic al subiectivelor de acest tip este neinterrogativ” (Stan, 2013: 146). Topica acestora este, în mare parte, preverbală (42 a), dar se pot situa și după propoziția regentă (42 b, c). În exemplele identificate în text, în care nu se reia subordonata printr-un pronume demonstrativ (*acela*), subiectiva relativă pronominală se raportează la un verb impersonal (*să să ceară, să vede, a fi „a se afla, a exista”*).

(42) a. „*[ce e drept]*_{SB} *să să ceară* de la oamenii cu bun nărav” (42)

b. „*să vede* foarte lesne [*cât de trebuință este*]_{SB}, ca să judece sufletul drept” (20, 22)

c. „și între ei *sânt [cei ce poruncesc sau dirigători și supuși]*_{SB}” (152)

Subiectivele relative adverbiale (43) sunt raportate sintactic la verbe impersonale (Stan, 2013: 149), având topică postverbală.

(43) „Deci pentru omul *foarte mare bunătate este [când cineva-l învață]* cum să gândiască drept și așa bine să facă.” (24)

Subiectivele conjuncționale se raportează la verbe impersonale non-copulative precum *a trebui* (44 a-e, k), *a se cădea* (44 l), *a se părea* (44 k) sau în ipostaza copulativă, cu verbul *a fi* urmat de un

nume predicativ adverbial (44 g-j). Unele subiective sunt dislocate de verbul regent (44 d-f) și topica lor este schimbată, cu elementul subordonator în interiorul propoziției (44 c-e).

(44) a. „ca să știe ei ce *trebuie* [**să facă**]_{SB} și [**să lese**]_{SB}” (26)

b. „*trebuie* [**să urmăm învățăturile**]_{SB}” (32)

c. „ce *trebuie* [**la vreme rânduită necurmat să umble la școlă**]_{SB}” (30)

d. „[**el**]_{SB} *trebuie* [**cu pază să ia aminte tot**]_{SB} ce zice și ce face învățătoriu” (32)

e. „[**acela**]_{SB} *trebuie* și atunce, când nu umbla mai mult în școlă, [**de multe ori la acele să gândească**]_{SB}” (32)

f. „[**noi**]_{SB} *nu trebuie* [**să gândim**]_{SB}” (44)

g. „să vede foarte lesne cât *de trebuință este* [**ca să judece sufletul drept**]_{SB}” (20, 22)

h. „*nu e destul* odinoare [**să vină în școlă**]_{SB} (30)

i. „*drept și slobod este* la creștini [**să să arete întru aceea după obiceiul cel bun**]_{SB}” (42)

j. „*nu e destul* [**ca să ne ostenim a căpăta traiul cu cinste**]_{SB}” (68)

k. „și așa *nu trebuie* [**să ne pare noao**]_{SB} [**că ei au vătemat pre noi**]_{SB}” (74)

l. „*aicea să cade* [**ca să lăsem gândul nostru când și când pentru oamenii**]_{SB}” (82)

Subiectivele fără complementizator, dependente de un verb reflexiv impersonal, pot fi interpretate ca subiective paratactice sau ca incidente (45), după un *verbum dicendi* (Stan, 2013: 151-152). Gabriela Pană Dindelegan menționează funcția de marcă de citare pe care o dobândește verbul *a zice* (2019: 89).

(45) „Pentru aceea *să zice*: [(**√că**) *sufletul are înțelegere, sau mintia*]_{SB}” (20)

Reluarea subiectului

Reluarea propoziției subiective relative pronominale (46) „este caracteristică limbii vechi, fiind frecventă până spre jumătatea secolului al XVII-lea, mai ales în traduceri” (Stan, 2013: 155-156) și se realizează prin pronumele demonstrativ de depărtare *acela*. Subiectivele relative sunt introduse printr-un pronume relativ (*cel ce/cela ce,*

cine). În articolul de față, se preferă interpretarea lui *cel ce* ca relativ compus (Frâncu, 2009: 206, 286), deși gramatica actuală interpretează structura *cel ce* ca fiind formată din demonstrativul semiindependent *cel* și relativul *ce* (Pană Dindelegan, 2019: 116). De asemenea, structura *cel ce* poate fi înlocuită ușor cu relativele *cine* sau *care*, ceea ce justifică opțiunea de a lua împreună *cel ce*. În textul analizat, reluarea poate fi explicată prin dezambiguizarea frazelor mai lungi (Pană Dindelegan, 2019: 118) sau prin influența limbii române vorbite (Frâncu, 2009: 206).

(46) a. „[**cel ce bine au luat în samă un lucru**]_{SB} și [(**√cel ce**) *iareș bine de el s-aduce aminte*]_{SB}, *acela* poate și judeca bine” (20)

b. „[**cela ce judeca nedrept**]_{SB}, *acela* voește și face rău” (22)

c. „[**cel ce viaște**]_{SB} să aibă folosul cuvios de ce umblă în școală, *acela* trebuie foarte să ia în samă toate ce să învață” (32)

d. „[**cela ce foarte rar gândește de un lucru**]_{SB}, *acela* și-l va uita foarte lezne” (32)

e. „[**cela ce având pravile bune de temeiu, le urmiază**]_{SB}, *acela* este cu bun nărav” (40)

f. „[**cela ce pururea îndireptiază pre sine**]_{SB} după cele ce cunoscuse a fi drepte, *acela* e om drept” (44)

g. „[**cela ce nu cinstește pre noi după vrednicie noastră**]_{SB}, *acela* greșește” (74)

h. „[**cine nu viaște iarăș**]_{SB} să uite ce învățase în școală, *acela* trebuie” (32)

Apar în text, mai rar, subiective relative pronominale care nu sunt reluate (47).

(47) a. „[**cela ce face bine**]_{SB}, dar [**nu** (**√face**) *după pravile*]_{SB}, (**√acela**) încă purure vreadnic este de cinste” (40)

b. „[**cela ce iubește lucrul**]_{SB} (**√acela**) nevoitoriu este” (66)

Aceste subiective introduse prin pronume relative și care sunt reluate în regentă prin pronumele demonstrative sunt considerate „veritabile subiective apozitive” (Frâncu, 2009: 206). Deși Frâncu (2009: 377) menționează regresul subiectivelor apozitive în această

perioadă, în textul lui Felbiger ele sunt destul de frecvente.

Subiectul neexprimat

Subiectul inclus de persoana I plural apare frecvent în text (48).

(48) a. „*aceea voim și cerem*” (22)

b. „*numai pren credință vom fi fericiți*” (26)

c. „*trebuie să urmăăm învățăturile*” (32)

d. „*ca să avem răbdare să socotim, că toate în lume aceasta sânt foarte bune.*” (50)

e. „*încă den tinerețele noastre să avem grija*” (52)

Persoana a II-a singular (49) apare mai rar în textul analizat. În general, se preferă pluralul de persoana I.

(49) „*cum vei îndrezni să gândești*” (66)

Subiectul subînțeles, la persoana a III-a (50), poate fi recuperat integral din context (Pană Dindelegan, 2019: 87-88).

(50) „Numai un om și o femeie fac soție aceasta. *Aceștii sânt datori (✓) să să iubiască și (✓) să fie credincioși unii la alții, (✓) împreună să rămână, până ce îi va despărți moartea pre dânși[i].*” (120)

Subiectul nedeterminat poate fi vag determinat în anumite contexte (51), însoțind un verb la diateza activă, persoana a III-a, singular sau plural (Stan, 2013: 159). Acesta este întâlnit în text pentru că avem de a face cu o scriere de pedagogie, având un caracter moralizator și educativ. Constantin Frâncu menționează utilizarea acestor structuri cu subiect nedeterminat „mai ales în scrieri bisericesti cu caracter moralizator” (Frâncu, 2009: 161).

(51) „*copiilor (✓) să facă de știre („învățătorul, dascălul”) învățăturile cele bune*” (26)

Subiectul generic (52) poate fi exprimat prin substantivul *om*, articulat cu articol definit (52 a), însoțit sau nu de cuantificatorii *tot* (52 d-g), *oarecare* (53 h, i), *mulți* (52 j, k) (Stan, 2013: 160; Pană Dindelegan, 2019: 101), prin articol nedefinit sau însoțit de adjective (52 b, c) care ajută la identificarea grupului de oameni despre care se vorbește. De asemenea, „în locul genericului

om(ul), pot apărea substantivele cu valoare generală *lumea, poporul*” (Pană Dindelegan, 2019: 101). Procedul acesta al subiectului generic exprimat prin substantivul *om* este cel mai frecvent utilizat, având în vedere că textul este un manual de pedagogie, de morală, în care se explică comportamentul uman în diferite contexte de viață.

(52) a. „*lângă aceste poate să fie omul totdeauna vesel și cu bucurie*” (50)

b. „*omul îndestulător nu dorește mai mult decât ce poate căpăta*” (68)

c. „*un om sângur nu poate*” (116)

d. „*de ar face toți oamenii[i]*” (56)

e. „*numai adevărat că toți oamenii[i] nu sânt așa plecați spre slujba*” (58)

f. „*toți oameni credincioșii cu această greșală sânt*” (60)

g. „*și să nu poftim ca să să potriviască toți oamenii[i] cu noi*” (82)

h. „*precum oarecare oameni atunce mai mare grija au avut*” (66)

i. „*oarecare oameni, deosăb cociși, cred că dobitocul mai bine aude când să suduie*” (86)

j. „*mulți oameni lăcomesc*” (76)

k. „*precum mulți oameni să află*” (86)

Poate apărea în poziția subiectului cu valoare generală și pronumele nehotărât (53) „din clasa cuantificatorilor universali *fiecare, oricare, oarecine, toți care/toți cine*” (Pană Dindelegan, 2019: 101).

(53) a. „*când ar iubi fieștecare*” (56)

b. „*ca să fugă fieștecare de la ei*” (82)

c. „*și opresc cele ce ar face fieștecare dentru dânșii*” (142)

În text, apare și cuantificatorul pronominal *toți alți* (54), care nu este menționat în lista anterioară (Pană Dindelegan, 2019: 101).

(54) „*și să nu așteptăm până ce toți alți vor face înainte*” (58)

Mai rar întâlnit este subiectul generic (55 a) „cu formă de persoana a II-a sg., fie ca subiect exprimat, fie, frecvent, ca subiect neexprimat,

inclus” (Pană Dindelegan, 2019: 100), sau cu ajutorul persoanei I plural (55 b-d).

(55) a. „*să stai, să umbli, să șeși, să te culci lângă masa*” (90)

b. „*trebuie să ne ferim de doao greșalele*” (90)

c. „*trebuie să ne învețem a sta drept*” (94)

d. „*putem pune mâinile spre masă*” (94)

În exemplul 55 a apare forma grafică *să șeși*.

Probabil că în limbă era fie /dz/, fie /z/. Cine a scris textul sau l-a pus în tipar este posibil să fi auzit într-adevăr /t/ (mai ales dacă limba îi furniza un /dz/ în locul respectiv). E posibilă și o influență a textului german unde apare cuvântul *sitzen* (91).

Subiectul multiplu (56) este realizat prin conjuncția copulativă *și* (56 a-b) și prin juxtapunere (56 b):

(56) a. „*poftele și pornirile sufletului de multe ori așa sânt puternice*” (22)

b. „*țineria aminte, înțelegere sau mintia, și voia, poftele și pornirile inemi să numesc puterile sufletului*” (22)

Acordul predicatului cu subiectul multiplu respectă normele limbii române actuale, dar apare uneori și acordul prin atracție (57).

(57) „*dar și mâncare și beutura mai dulce este, când tare lucrem*” (66)

Identificăm numeroase cazuri de subiecte ale verbelor la modul gerunziu, ocupând o poziție postgerunzială (58), exprimate prin substantive comune (58 a), pronume personale (58 b-i) sau demonstrative (58 j).

(58) a. „*văzând oameni[i] că sântem plecaț a le ajuta*” (56)

b. „*văzând ei*” (56)

c. „*precepând ei*” (56)

d. „*dar fiind ei de multe ori la nevoie*” (60)

e. „*și așa poftind el mai mult*” (68)

f. „*aflând el aceia la un om*” (76)

g. „*înțelegând ei de cineva că au greșit*” (82)

h. „*și cunoscându-o ei*” (86)

i. „*având ei să mulțemască*” (126)

j. „*așezându-se aceste*” (168)

O situație aparte de topică neobișnuită a subiectului este cea care urmează tiparul sintactic:

V - O - S (59), probabil un calc sintactic după textul german.

(59) a. „*sânt* într-o sute de alte așa *lucrurile*” (78)

b. „*sind* unter hundert andern solche *Dinge*” (79)

4.2. Complementul direct

Complementul direct este o funcție sintactică cerută de un verb tranzitiv la moduri personale (60 a) sau nepersonale, infinitiv (60 b) sau gerunziu (60 c), sau impusă de locuțiuni verbale cu valoare tranzitivă (60 d).

(60) a. „*cel ce caută cinste*” (76)

b. „*să învețe a înțelege ce e drept*” (24)

c. „*fețe cele ce poruncesc, rânduind toate*” (142)

d. „*ia toate în samă*” (20)

Grupul nominal în acuzativ prepozițional și neprepozițional este bine reprezentat în textul analizat.

Construcția cu *pre* este specifică obiectului direct, exprimându-se prin substantive comune animate (61 a, b), prin pronume (61 c) care au trăsătura [+ animat], foarte rar aflându-se și unele care au trăsătura [+ inanimat] (61 d).

(61) a. „*să învețe a înțelege, ce e drept, și ce face pre omul cu noroc*” (24)

b. „*trebuie să iubiască pre gazda*” (218)

c. „*ei trebuie să cinstească pre el*” (218)

d. „*un gând naște pre altul*” (20)

Construcția fără *pre* a complementului direct exprimat prin substantive animate apare rar (62 a), „pe măsură ce se înaintează în timp, și ea caracterizează mai ales textele provenite din Moldova, Transilvania de Nord și Banat, mai rar din Muntenia” (Frâncu, 2009: 349). Frâncu afirmă că „acuzativul obiect direct fără *pre* reproduce construcțiile neprepoziționale din originalele străine, în special slave” (2009: 173). În textul german nu era necesară prepoziția (62 b), deci e posibil ca traducătorul să fi fost influențat de original.

(62) a. „Așijderea căutem noi, să facem ($\sqrt{\text{pre}}$) *copii* înțelepți” (26)

b. „Auch suchet man *die Jugend* klug zu machen” (27)

Apare în text pronumele relativ *care* în acuzativ fără *pe* (63 a), particularitate a limbii române vechi, păstrată și în limba populară actuală (Frâncu, 2009: 350). Uneori, același complement direct primește sau nu *pre*, în același enunț (63 b). E vorba aici despre substantivele abstracte în fața cărora putea apărea *pre* sau *pe* (Frâncu, 2009: 350).

(63) a. „răutețile acele, ($\sqrt{\text{pe}}$) *care* nicio înțelepciune nu poate opri” (48)

b. „credința direce *pre inema*, credința împlie *inema*” (26)

Complementul neprepozițional este exprimat prin substantive inanimate (64 a-d), concrete sau abstracte, și prin pronume non-personale (64 e-n).

(64) a. „poate omul să învețe multe *lucrurile* de folos și de trebuință” (30)

b. „în carte ceia ce scrie *mărturisire și legea* noastră” (42)

c. „trebuie să urmă *învățăturile*” (32)

d. „sufletul are *înțelegere*, sau *mintia*” (20)

e. „*acele* adesăori să le caute” (220)

f. „*ce* au luat sufletul aminte, *aceea* gândește el mai departe” (20)

g. „*ce* zice și *ce* face învățătoriu” (32)

h. „omul cu inima mică *nimica* nu face fără plată sau silă” (48)

i. „ia *toate* în samă” (20)

j. „acela trebuie foarte să ia în samă *toate* ce să învață” (32)

k. „el trebuie cu pază să ia aminte *tot*” (32)

l. „când împromutem *ceva*” (228)

m. „oameni tineri *multe* fac ascultând” (40)

n. „pentru că el *multe* cu pază ia în samă” (20)

În text, alternează dublarea complementului direct prin forme atone de acuzativ ale pronumelui personal sau reflexiv (65 a-c) cu lipsa acesteia (65 d-f). Încă sunt numeroase exemple în care complementul direct nu este reluat sau anticipat, aceste construcții vechi menținându-se „până spre

sfârșitul perioadei, mai ales în texte provenite din Moldova, Transilvania de Nord și Banat” (Frâncu, 2009: 351). Uneori, în contexte foarte apropiate, apare și dublarea și lipsa acesteia, fapt care dovedește că norma era în curs de fixare (65 g).

(65) a. „toate cele ce *ne* fac *pre noi*” (46)

b. „căci acestea *ne* aruncă *pre noi*” (50)

c. „*ni*-au rânduit *pre noi*” (230)

d. „și să cinstiască *pre domni* și *pre gazdele* sale” (138)

e. „datori sânt să învețe *pre dăjnici* și *pre slugile* lor tot binele” (134)

f. „cela ce pururea îndireptiază *pre sine*” (44)

g. „numai lângă acela, care *ne cinsteste* *pre noi*. Numai oameni înțelepți pot cu adevărat *cinsti* *pre noi*.” (48)

O caracteristică a limbii române vechi este complementul direct exprimat prin pronumele personal *o*, care apare între morfemul *a* și verbul la infinitiv (66).

(66) „trebuie aceea în multe chipuri a *o* căpăta să ne ostenim” (212)

Structura infinitivală apare după verbe aspectuale (*a înceta* – 67 a), dar și după alte verbe (*a învăța*, *a cunoaște* – 67 b-d) (Stan, 2013: 176).

(67) a. „nu trebuie să *înceteze a gândi*” (224)

b. „noi voim ca copiii[i] să *învețe a înțelege*” (24)

c. „într-o școală bună tineri[i] să *învață a lua în sama*” (26)

d. „ce împlinește el tot ce *au cunoscut a fi bun*” (224)

Infinitivul scurt, fără morfemul *a*, apare frecvent în epocă (68 a) în gruparea [*a putea* + infinitivul scurt fără *a*], care este „slab sudată, permițând unele intercalări” (Stan, 2013: 177) de circumstanțiale (68 b) sau de subiecte (68 c).

(68) a. „den care *poate vedea* omul” (42)

b. „numai oameni înțelepți *pot* cu adevărat *cinsti* *pre noi*” (48)

c. „înaintea lui Dumnezeu *poate* omul *păcătui*, de iubește foarte tare cele căpătate” (226)

În text, există și gruparea [*a căuta* + infinitivul scurt fără *a*], care nu este menționată în

lucrarea Cameliei Stan (69 a). Se observă că apare și forma cu infinitivul scurt cu *a* (69 b) sau cea cu verbul la modul conjunctiv (69 c).

(69) a. „de obicei, *căutem* așa le *tocmi*” (26)

b. „așa oamenii trebuie să *caute a să adeveri*” (214)

c. „așijderea *căutem* noi să *facem* copii înțelepți” (26)

În ceea ce privește extinderea complementului direct la nivel propozițional, întâlnim situații în care în aceeași frază se găsește frecvent completiva directă introdusă atât printr-un relativ, cât și prin conjuncții (70).

(70) a. „Noi voim [*ca copiii*] să *învețe a înțelege*]CD [*ce e drept*]CD și [*ce face pre omul cu noroc*]CD.” (24)

b. „Cel înțelept gândește și socotește [*prin ce mijlocire ar putea el mai bine*]CD [*să capete avere*]CD și [*să păzască cele căpătate*]CD.” (224)

c. „Nescriind și neînsămnind toate niciodată nu poate el [*bine să știe*]CD [*cât au primit*]CD și [*cât iar au călțuit*]CD sau [*ce încă el are*]CD și [*cum s-au îmbunit*]CD sau [(√*cum s-au*) *stricat starea lui*]CD.” (220)

Propoziția relativă completivă directă este introdusă prin pronumele relative (71) și este frecvent reluată prin demonstrativul *aceea* atunci când este antepusă regentei.

(71) a. „și de va socoti prea puțin [*ce să facă*]CD” (222)

b. „[*ce au luat sufletul aminte*]CD, *aceea* gândește el mai departe” (20)

c. „[*ce noao ne place*]CD, *aceea* voim și cerem” (22)

Propoziția conjuncțională completivă directă este construită cu complementizatorii *să* (*se*) (72 a-e), *că* (72 f), *ca să* (72 g), *precum* „că, cum că” (72 h, i).

(72) a. „sufletul poate [*să să aducă aminte de cele trecute*]CD” (20)

b. „poate omul [*să învețe multe lucrurile de folos și de trebuință*]CD” (30)

c. „cu care poate el [*să fie om de cinste*]CD” (40)

d. „precum noi treim și poftim [*să fim cu noroc*]CD” (44)

e. „nicidecum nu poate [*să ne mântuiască de răutățile*]CD” (48)

f. „noi nu trebuie să gândim [*că lumea aceasta numai pentru noi este zidită*]CD” (44)

g. „cinste nu e întru putere acelaia care dorește [*ca să fie cinstit*]CD” (48)

h. „că văd [*precum oamenii*] *proștii cu deosebi cinstesc pre cei bogați*]CD” (76)

i. „că ei socotesc [*precum toți oamenii*] *sânt ca și ei*]CD” (60)

4.3. Complementul prepozițional

Complementul prepozițional este o funcție sintactică cerută de verbul la moduri personale (73 a) și nepersonale, cum e gerunziul (73 b), sau cerută de adjective (73 c) sau adverbe (73 d), fiind însoțită de prepoziții cu regim de acuzativ (cele mai multe) și de genitiv.

(73) a. „și *gândește de chivernisala* căși[i]” (246)

b. „sufletul lor dorme *retcind cu gânduri*” (246)

c. „încă purure *vreadnic* este de cinste” (40)

d. „ei *sânt gata cu nevoința*” (246)

Anumite locuțiuni verbale (74) atestate cu prepoziția-regim *de* constituie regenți pentru complementul prepozițional (Stan, 2013: 196). În text apare locuțiunea *a băga sama de* (74 b), care nu este menționată în lista Cameliei Stan. În situații rare, prepoziția lipsește (74 c).

(74) a. „sufletul poate să *să aducă aminte de cele trecute*” (20)

b. „*nu bagă sama de fericire* veșnică” (228)

c. „copiilor *să facă de știre* (√ *de*) *învățăturile* cele bune” (26)

Grupul prepozițional care integrează un grup nominal este frecvent utilizat, având prepoziții care cer acuzativul: *pentru* (75 a), *de* (75 b-f), *de* „la” (75 g), *de* „în” (75 h), *cu* (75 i-k), *spre* „pentru” (75 l), *la* (75 m), *întru* (75 n); mai rar întâlnim prepoziția *asupra* (75 o), cu regim cazual de genitiv:

(75) a. „deci **pentru** omul foarte mare bunătate este, când cineva-l învață” (24)

b. „să să aducă aminte **de** cele trecute” (20)

c. „credința împlinirea **de** dragoste” (26)

d. „și neclătit să să țină **de** lucrul său” (226)

e. „ca să fie vrednic **de** laudă” (48)

f. „nicidecum nu poate să ne mântuiască **de** răutățile” (48)

g. „cela ce foarte rar gândește **de** (= la) un lucru” (32)

h. „bun nărav este cuprins într-un fel **de** (= în) gândurile și purtarea omului” (40)

i. „să ne îmbogățim **cu** paguba oamenilor altoară” (228)

j. „inima lor puțin să îndeletnicește **cu** Dumnezeu” (246)

k. „toate aceste mijlocirile, **cu** care să fac oameni de bun nărav” (40)

l. „ei vor dobândi blagoslovenie **spre** (= pentru) hrană lor” (244)

m. „de multe ori **la** acele să gândiască” (32)

n. „cinste nu e **întru** putere aceluia, care dorește ca să fie cinstit” (48)

o. „a judeca rău **asupra** rânduelilor dirăgătorești” (176)

Structurile infinitivale (76) apar rar, în epocă fiind dominantă tendința de înlocuire a infinitivului prin conjunctiv, observându-se și absența morfemului *a*.

(76) a. „de *ne vom sili* (√ **de**) *a face* destul” (46)

b. „ele *sânt vrednice* (√ **de**) *a să pune* înaintea tuturor” (214)

c. „ei *sânt gata* cu nevoința (√ **pentru, de**) *a merge*” (246)

În text nu se identifică *propoziții relative*, doar *propoziții conjuncționale*, introduse prin conjuncțiile *să* (77 a), *ca să* (77 b-c) și prin locuțiunea conjuncțională *cum să* (77 d). În GBLR nu sunt menționate conjuncția *ca să*, care poate fi sinonimă cu „să”, și locuțiunea conjuncțională *cum să* (2010: 474).

(77) a. „n-au trebuință [*să să căltuiască*]_{Cprep}” (222)

b. „și pentru aceia vrednică este [*ca să o cinstească toți oamenii*]_i înțelepți]_{Cprep}” (242)

c. „vrednică este [*ca să fie cu noroc*]_{Cprep}” (242)

d. „nu trebuie să înceteze a gândi [*cum să rânduiască el mai bine și spre mai mare folosul lucrul său*]_{Cprep}” (224)

4.4. Complementul indirect

Realizările complementului indirect sunt asemănătoare cu cele din româna modernă (78), exprimându-se prin substantiv sau pronume în cazul dativ.

(78) a. „*copiilor* să facă de știre învățăturile cele bune, ca să *le* aducă aminte” (26)

b. „ce *ni* s-au dat de știre” (34)

c. „care *ni* s-au arătat în școlă” (34)

d. „ei dau *lor* legile” (160)

e. „fac ei nenorocie *lor sânaturi*” (248)

f. „mândrie *nimeni* nu place” (74)

Construcția cu *la* (79) este frecventă în această perioadă, „în special în textele din Transilvania, Banat și Moldova” (Frâncu, 2009: 353).

(79) a. „plăcut *la oamenii*” (40)

b. „căci nu numai *la oameni* buni plac oameni buni și de cinste” (46)

c. „ce *sânt de folos la țară*” (144)

d. „când poruncim *la gloată și la slugile* noastre mai mult să lucre” (228)

e. „cei ce pot sluji spre pildă următoare *la frați* lor” (250)

f. „sî nu facă *la cine* (n. n. *cuiva*) pagubă” (224)

g. „și ca să lăse ceva *la ai săi*” (220)

Un exemplu rar întâlnit în text este ocurența, în structuri cu verb copulativ (80), „a unei construcții având drept cap un nume relațional fără articol urmat de un dativ adnominal” (Pană Dindelegan, 2019: 142).

(80) „stăpânul său *era domn* de viață și de moarte *lui*” (150)

Dublarea complementului indirect prin forme pronominale în dativ nu este des întâlnită în text (81 a-c), cazurile de neanticipare sau de nereluare a complementului indirect (81 d) fiind încă frecvente în texte din Transilvania și Moldova în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea (Frâncu, 2009: 354).

- (81) a. „*ne* poate *noao* câștiga cinstire înaltă” (46)
 b. „să *ne* dea *noao* covârșire osebită” (74)
 c. „și făgăduită simbrie nu *le* plătim *lor*” (228)
 d. „și vor respleti *noao* asemenea cu asemenea” (72)

O situație interesantă o prezintă verbul *a face* (82) care, în limba română modernă, poate fi urmat de un substantiv/pronume în dativ cu trăsătura lexicală [+ animat], în timp ce, în text, apare cu trăsătura [- animat] (Pană Dindelegan, 2019: 142).

(82) „de ne vom sili *a face* destul nu numai *datoriilor* stării noastre, ce și *datoriilor* cătră aproapele nostru” (46)

Alte verbe care astăzi sunt tranzitive puteau cere în limba română veche complement indirect (83).

- (83) a. „*ne* poate *noao* câștiga cinstire înaltă” (46)
 b. „și cu dânsa putem câștiga *la noi* numele omului de omenie” (96)

4.5. Complementul de agent

Nu se întâlnește frecvent și este introdus, în textul analizat, prin prepoziția *de la* (84).

(84) „împărați[i] sânt rânduți *de la Dumnezeu*” (144)

În unele exemple lipsește agentul (85), el se subînțelege. Construcțiile reflexive cu valoare pasivă sunt mai des întâlnite decât cele pasive cu auxiliarul *a fi*.

(85) a. „numele acest *s-au luat* fer de îndoială den Sânta Evanghelie” (198)

b. „precum și înaintea lui Dumnezeu respunsul *să va da*” (70)

c. „birul acest totdeauna *să scrie* și *să împarte* după trebuințele țării[i]” (174)

d. „trebuie să urmăăm învățăturile cele bune ce ni *s-au dat de știre* și până sântem vii să lucrăm după pravile de temeiu, care ni *s-au arătat* în școlă” (32-33)

4.6. Complementul secundar este rar întâlnit în text, având ca verb regent verbul cauzativ *a învăța*. El este cerut „de o clasă restrânsă de verbe ditranzitive (cu două argumente interne)” (Pană Dindelegan, 2019: 135).

Apare, în textul analizat, verbul ditranzitiv *a învăța* (86) cu un complement direct exprimat prin obiect direct cu trăsătura [+ animat], „pre omul”, și complementul secundar, realizat prin verb la infinitiv (86 a) sau la nivel propozițional (propoziție relativă/conjuncțională), cu trăsătura [- animat] (86 b-c). Rolurile tematice sunt repartizate diferit: „Pacient pentru complementul secundar, Țintă pentru complementul direct” (GALR, II, 2005: 393).

(86) a. „trebuie să [*ne*]_{CD} învățăm [*a trăi*]_{Csec} cu noroc” (46)

b. „Așezeriile credinții prea deplin și prea știu *învață* [*pre omul*]_{CD} [*ce poate face pre el adevărat fericit*]_{Csec}.” (26)

c. „Nu rar darurile al firii *învață* [*și pre cei*]_{CD} ce poruncesc [*să cumpete pre dăjnici ai săi după vredniciile lor cele cunoscute*]_{Csec}.” (198)

Locuțiunea conjuncțională (87) *cum să* (Frâncu, 2009: 380) nu este menționată în GBLR la conectorii din limba veche (2010: 439). La Camelia Stan se menționează statutul ambiguu între adverb și conjuncție al lui *cum* urmat de modul conjunctiv (2013: 181).

(87) a. „el nu [*ne*]_{CD} învață [*cum să facem dischilinare*]_{Csec}.” (24)

b. „deci pentru omul foarte mare bunătate este, când cineva-[*I*]_{CD} învață [*cum să gândiască drept*]_{Csec}” (24)

4.7. Complementul intern este rar întâlnit în lucrarea analizată, singurele exemple identificate fiind legate de verbul tranzitiv *a lucra* (88).

- (88) a. „*lucrând lucrul nostru*” (226)
 b. „*acest sau acela lucrul să lucre în sat*” (256)

V. CONCLUZII

Textul analizat este tipărit în anul 1777, spre sfârșitul celei de a doua perioade a limbii române vechi (1640-1780), fiind un text bilingv, care conține și originalul în limba germană. Din materialul prezentat, se pot desprinde mai multe concluzii în ceea ce privește predicatul și argumentele verbului supuse analizei.

În textul cercetat, la nivelul funcției sintactice a predicatului se observă numeroase intercalări și dislocări sintactice în cadrul locuțiunilor și expresiilor verbale, în interiorul predicatelor analitice cu timpuri verbale compuse sau structuri pasive, în interiorul predicatului complex cu operator copulativ, acest aspect indicând un fenomen în curs de gramaticalizare și de fixare. Inventarul verbelor copulative este destul de variat: *a fi*, *a se face*, *a părea*, *a se numi*, *a se chema*, frecvența ultimelor două verbe datorându-se subiectului cărții, în care se află multe explicații legate de diferite aspecte existențiale, aceste verbe având o funcție metalingvistică. Realizările formale ale numelui predicativ sunt numeroase: întâlnim grupul adjectival, grupul nominal, grupul prepozițional, grupul adverbial, structura infinitivală, structura participială, structura cu supin. Topica numelui predicativ este cea actuală, (S) + V + NP, dar apar și tipare sintactice mai neobișnuite (NP – V – (S); S – NP – V; NP – (O) – V – (S); V – S – NP). Referitor la funcția sintactică a subiectului, se observă folosirea rară a structurilor infinitivale, acestea fiind înlocuite prin conjunctiv, dar și utilizarea frecventă a subiectelor după verbul la modul gerunziu. În cazul unor definiții, se preferă subiectul exprimat prin grup nominal nedeterminat. Subiectul generic exprimat prin substantivul *om*, însoțit de diverși cuantificatori, este prezent des, comparativ cu subiectul generic de persoana a II-a singular,

foarte rar utilizat. Construcțiile cu *p(r)e* ale complementului direct exprimat prin substantive animate tind să se generalizeze, dar întâlnim destul de numeroase exemple de nedublare a complementului direct și a celui indirect prin clitice pronominale, fenomen specific limbii vechi. Pentru poziția sintactică de complement prepozițional, grupul prepozițional care integrează un grup nominal conține prepoziții diverse, unele sensuri dispărând în româna modernă (*de* „la”, *de* „în”, *spre* „pentru”). Complementul de agent e rar folosit, se subînțelege din forma pasivă sau reflexiv-pasivă a verbului. De asemenea, complementul intern, particularitate a limbii vechi, are o frecvență foarte redusă în text.

În ceea ce privește analiza frazei, se observă frecvența limitată a propoziției predicative relative, cu verbele copulative *a fi* și *a se chema*. Se păstrează o caracteristică a limbii române vechi, reluarea subiectivei relative pronominale prin pronume demonstrativ. Propozițiile completive prepoziționale conjuncționale sunt introduse prin conjuncțiile *să*, *ca să* și prin locuțiunea conjuncțională *cum să*. Complementul secundar, rar utilizat, determină verbul *a învăța* și apare realizat la nivel propozițional cu trăsătura [–animat] și cu rolul tematic de Pacient.

Asupra structurilor sintactice acționează atât influența sintaxei populare românești (pronumele relativ *care* în acuzativ fără *pe*, prepoziția *la* pentru dativ), cât și influența sintactică a textului în limba germană, generând calcuri sintactice și poziții sintactice neobișnuite.

Din cele prezentate mai sus, se poate spune că asistăm încă „la o concurență între vechile și noile elemente” (Frâncu, 2009: 418) ale limbii române, la care se adaugă influențele din sintaxa populară și dificultățile provenite în urma traducerii din germană a cărții lui Johann Ignaz von Felbiger.

BIBLIOGRAFIE

Izvoare

Felbiger, J. I. von (1777), *Ducere de mână către cinste și direptate, adecă la copii rumuneștii neuniții cei ce în școle cele mici să învață spre cetanie rânduită carte*, Tipografia Iosif Kurzböck, Viena, disponibilă online la <https://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/5299> [01 mai 2026].

Referințe bibliografice

[1] Dura, C. (2005), „Ediția bilingvă a lui Johann Ignaz von Felbiger *Ducere de mână către cinste și direptate, adecă la copii rumuneștii neuniții cei ce în școle cele mici să învață spre cetanie rânduită carte*, Viena, 1777 (I). Context cultural și observații morfologice”, *Helsinki Romanian Studies Journal*, 3, pp. 8-25. DOI: [10.31885/her.1.3.016](https://doi.org/10.31885/her.1.3.016).

[2] Frâncu, C. (2009), *Gramatica limbii române vechi (1521-1780)*, Casa Editorială Demiurg, Iași.

[3] GALR (2005), *Gramatica limbii române*, II, *Enunțul*, Editura Academiei Române, București.

[4] GBLR (2010) = Pană Dindelegan, G. (coord.), Dragomirescu, A., Nedelcu, I., Nicolae, A., Rădulescu Sala, M., Zafiu, R., *Gramatica de bază a limbii române*, Editura Univers Enciclopedic Gold, București.

[5] Gheție, I. (coord.), Chivu, Gh., Costinescu, M., Frâncu, C., Roman Moraru, A., Teodorescu, M. (1997), *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532-1780)*, Editura Academiei Române, București.

[6] Graur, Al. (coord.) (1965), *Istoria limbii române. Limba latină*, vol. I, Editura Academiei Române, București.

[7] Pană Dindelegan, G. (coord.), Maiden, M. (2019), *Sintaxa limbii române vechi*, Editura Univers Enciclopedic Gold, București.

[8] Stan, Camelia (2013), *O sintaxă diacronică a limbii române vechi*, Editura Universității din București, București.

[9] Ursu, N. A. (1960), „Problema interpretării grafiei chirilice românești din jurul anului 1800”, *Limba română*, IX (3), pp. 33-46.

[10] Ursu, N. A. (1976), „Din nou despre interpretarea grafiei chirilice românești”, *Limba română*, XXV (5), pp. 475-489.